

Delavski prijatelj.

Nauki, ki so delavcem v sedanji dobi
posebno potrebni.

Pomagaj si sam, in
Bog ti bo pomagal.

Spisal
FRANCE PODGORNİK.

Cena 20 krajcarjev.

Novomesto.

Tiskal in založil J. Krajec.

1886.

Delavski prijatelj.

Nauki, ki so delavcem v sedanji dobi
posebno potrebni.

Pomagaj si sam, in
Bog ti bo pomagal.

Spisal
FRANCE PODGORNIK.

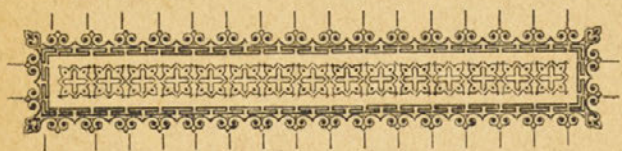
Novomesto, 1886.

Tiskal in založil J. Krajec.

97652

D 2007/21775

SLOVENSKIM
DELAVSKIM DRUŠTVOM

POSVETIL

pisatelj.

Nauki, ki so delavcem v sedanji dobi posebno potrebni.

~~~~~
Pomegaj si sam, in
Bog ti bo pomagal.

I.

Kakó so doslej delavce učili in vodili ?

1. Človeštvo se je v poslednjih rodovih jako namnožilo; s povečanim številom ljudi je narastlo tudi število delavcev. Iznašli so stroje ali mašine; vsled tega so povečali tudi število tovaren ali fabrik. Tovarne pa potrebujejo delavcev, in takó je tudi število delavcev danes toliko, kakor nikdar poprej.

Delavec je vsak, ki si mora sam z delom služiti kruh; torej so delavci prav za prav tudi tisti, ki se trudijo z glavo in peresom za vsakdanji kruh. Vender pa mislimo navadno na težake na polji in še posebe na dninarje (žoldarje) po tovarnah, kedar govorimo o delavcih. Tovarniške delavce imamo tudi najprej v mislih,

kedar govorimo dandanes sploh o delavcih. Te vrste delavci so pa v nekakem nasprotju z onimi, kateri jim delo dajejo. Poslednji so podjetniki, ker imajo svoje fabrike; take podjetnike imenujemo tudi kapitaliste, ker imajo večje ali manjše kapitale, s katerimi zidajo in vzdržujejo fabrike. Kapitalista, kakeršen je fabrikant, si še misliti ne moremo brez delavca; delavec in kapitalist sta tedaj tesno združena, pa vendar drug drugemu nasprotna. Delavec ostane delavec vse žive dni brez kapitala; kar si prihrani, mu ostane po največ za stare dni, in pa da si pošteno vzredi otroke.

Vidimo pa tudi, da fabrikant bi si ne mogel množiti bogastva, ko bi delavcev ne bilo, naj bi imel on še toliko strojev (mašin) v svojih tovarnah. Fabrikant je navezan na delavca, in delavec je navezan na fabrikanta. Vendar pa se kaže velik razloček med njima, kedar ustavi jeden delo, drugi pa pride ob isto delo. Fabrikant lahko živi ob svojem bogastvu, tudi če mu je delo ustaviti; delavec pa mora navadno stradati, če je brez dela. Zakaj to? Zato, ker si delavec za čas dela ne more privarčiti ali prihraniti toliko, da bi mogel, kedar pride ob delo, brez trpljenja dalje časa živiti sebe in

družino. Da pa se delo pogostoma ustavi po tovarnah, so večinoma krivi fabrikanti sami. Oni gledajo namreč samo na dobiček in skušajo zaradi tega kolikor mogoče veliko blaga izdelati vsako leto; če potem ne morejo razpečati vsega tega blaga, ker ni dovolj kupcev zato, so prisiljeni fabrike ustaviti, in delavci so potem brez dela. Spodobilo bi se in bilo bi pravično, da bi fabrikanti za čas ustavljenega dela delavce preživili v svojih fabrikah, ker niso delavci krivi, da se mora včasih delo ustaviti po fabrikah. Ali fabrikanti po postavah niso dolžni skrbeti za delavce, kedar so brez dela, in le malokateri fabrikant je toliko dobrotljivega srca, da bi sam ob sebi delavce, kedar so brez dela, pošteno podpiral s živežem in denarjem.

Po takem je velika nesreča za delavce, kedar fabrike ustavijo delo. Najhujše pa je za delavce takrat, kedar se zaprejo fabrike za dalje časa in na daleč okoli. Ob takih prilikah bi delavci ne dobili dela, naj bi ga še toliko iskali. Tak nesrečni čas za delavce imenujejo **obči polom**, ali pa pravijo po tuje, da so nastale „krize.“ Taki polomi so že večkrat nastopili in se radi ponavljajo od časa do časa. Hud polom daleč po svetu je bil nastal leta 1873.,

takrat ko je bila na Dunaji velikanska ali svetovna razstava.

Ob takih časih je sploh za vse hudó, najbolj pa za tovarniške delavce. Takih hudih časov se bojé narodi in mogočna cesarstva in kraljestva ali velike države. Razvideli pa so že modri možje in vladarji, da ni vse gladko med kapitalisti in delavci, kakor bi moralo biti. Zato pa so začeli že zdavna premišljevati učeni ljudje, kralji in cesarji, kako bi se izognili takó velikih nevarnosti, kakor so polomi, in kakó bi torej delavcem zboljšali stanje. Ali razmere te vrste so silno zamotane; zató ni lahko pravo zadeti, in ravno zato so poskušali že mnogo poti, kakó bi vredili te razmere med fabrikanti in delavci. Tudi v Avstriji, v veliki naši domovini, so začeli bolj gledati, kako bi pomagali delavcem.

Ni pa vse jedno, kako nas o takih razmerah poučujejo. Krivi nauki so delavcem silno nevarni, in takih naukov se jim je torej silno varovati. Krivi nauki so zapeljali že veliko poštenih delavcev; celó na slovensko zemljo so že rastresli take napačne nauke, in nekateri slovenski delavci so bili že zaprti, ker so krive nauke poslušali in so se hoteli po njih ravnati. Krivi nauki pa izvirajo od takih ljudi, kateri

ne želé delavcem dobrega; zato jih zapeljujejo in si mislijo, da delavci po krivih potih zatredejo takó, da jih pošteni ljudje zapusté in bi potem delavci ostali v starih slabih razmerah, kakor doslej. Zlasti na Angleškem, potem v Ameriki, pa tudi na Nemškem in poslednji čas tudi v Avstriji delavce zbegavajo s krivimi nauki. Brezvestni ljudje svoje namene tudi tu pa tam dosežejo; kajti če delavci nastopijo in hodijo kriva pota, postanejo človeški družbi nevarni; potem pa mora država rabiti svojo moč proti njim. Država jim odvzame svobodno gibanje, in tako tudi nedolžni trpé. To pa je vsem delavcem na škodo, ker ostanejo pri starem in ne morejo napredovati, gledé na zboljšanje svojega stanja. Vsem delavcem so torej krivi nauki nevarni. Ker pa je delavcem težavno priti do onih voditeljev in do onih knjig, ki bi jih prav poučevali, zato ker jim brezvestni in tudi podkupljeni ljudje nalašč prikrivajo prave nauke, — hočemo mi tukaj pošteno pomeniti se s slovenskimi delavci, da bodo pravo pot hodili v svojo srečo, pa tudi v srečo svojih že bolj ali manj zapeljanih tovarišev, katere naj potem po našem vodilu sami spravljajo zopet na prave poti.

Pravih naukov pa ni mogoče prav razumeti, če ne pokažemo tudi na krive poti in na nepopolne nauke, ki so se doslej razširjali in se tu pa tam še razširjajo. Zato nam je tukaj povedati najprej, **kako so delavce poučevali in vodili doslej**, in še le potem pokazati, **po čem je hrepeneti delavcem v sedanjem času.**

2. Na Škotskem je živel sedaj sto let učen poštenjak, **Adam Smith** z imenom. Ta je učil, da delo je prav za prav vir ali studenec, iz katerega se zbira vse bogastvo. On je torej kazal, kakó je treba častiti potrebni delavski stan. Ali njega niso hoteli poslušati in so rajši razširjali nauke, kateri so delavcem in vsej človeški družbi naravnost škodljivi. Takó je učil, prav v zmislu sebičnih fabrikantov, na Angležkem kratkoviden mož, **Malthus** po imenu, da ljudje se množé v veči meri, nego pridelki, po tem takem da mora lakota nastati, če pojde takó naprej. Zato je učil, da bi delavci ne smeli imeti velikih družin, in da bogatini bi ne smeli imeti vsmiljenja z delavskimi otroci, ko bi tavali lačni in revni okoli. Rekel je, da vojska, kuga in lakota so samo šiba božja, in

da je za človeštvo prav, da pride nad nje taka šiba, in da je samó takó mogoče človeštvu obstati, če se vsako toliko skrči po vojski, kugi in lakoti. Tak nauk je neresničen. Šiba božja ne pride nad človeštvo zaradi tega, kakor je Malthus trdil; tudi ni res, da bi ljudje vedno manj pridelali, nego potrebujejo skupno. Več ko je ljudi, več utegnejo pridelati, kakor bomo videli še posebe. Nevarnost ni v tem, da se človeštvo množi, pač pa nastane velika škoda, če se ljudstvo v celoti krči. Vojska nas ne obvaruje lakote, češ, da se število ljudi skrči, ampak ravno narobe je resnica. Vojska pobere sama na sebi mnogo človeškega dela, ne da bi dobili kaj nazaj; ob enem pobere čvrstih delavcev, ki bi drugače pomagali množiti pridelke. Ravno tako je po kugi in lakoti, in lakota nastane ravno, ker pobere vojska in kuga delavcev veliko število. Vidimo torej, da človeštvo se ne more tolažiti, češ da bi nastali boljši časi po vojski, kugi in lakoti, in če molimo, da bi nas Bog rešil takih nadlog, pripoznavamo ob enem, da je boljše, če ostanejo ljudje v pomnoženem številu za delo pri življenji. V številu ljudi po tem takem ne tiči krivda, da je mnogo trpinov na svetu, ampak

krivda tiči drugod, namreč v tem, da plod poščenega dela se ne razdeljuje primerno in pravično, in da se pot do dela celó zagraja.

Res je včasih preveč ljudi nakopičenih v kaki deželi, in da trpé pomankanje. Tudi pri nas vidimo, da si morajo delavci iskati kruha drugod; nekatere družine zapuščajo celó domačijo in domovino ter se selijo daleč v tuje kraje in celó v Ameriko. Ali v takih krajih, kjer je že preveč ljudi, bi se dalo drugače pomagati. Zato je nasvetoval jako bister Nmec, **Frederik List** po imenu, da naj se v preobljudenih deželah, kjer se redé samo ob poljedelstvu, napravijo fabrike, in da naj se odpre pot sploh vsakoteremu rokodelstvu. Ona dežela, ki združuje s poljedelstvom tudi **obrtništvo** ali industrijo, je močnejša, ker utegne združiti in prerediti več ljudi, nego ona, kjer so samo kmetje doma.

Taka dežela prideluje obleko, orodje in druge izdelke doma, kmet utegne take reči kupiti boljši kup v domači deželi. Svoje pridelke prodá kmet naravnost v domači deželi, kjer pokupijo vsakovrstni delavci njegove pridelke. Kmet in delavec sta na boljšem v taki deželi, in delavcem ni potreba hoditi na tuje

na delo. Delavci in kmetje se morajo toraj veseliti, če se širi obrtnija v domovini, in vidi se, da tudi v našem cesarstvu napravljajo vedno več fabrik.

Da bi fabrike rajši zidali, je učil isti Nemeec (List), da je dobro, če cesarstva in kraljestva za nekaj časa zaprejo svoje dežele proti obrtniji tujih dežel. V resnici se zapira dan danes kraljestvo proti kraljestvu s tem, da napravljajo na mejah dogane ali jemljejo tam takó imenovani col ali dac (carino) od tujega blaga, domači fabrikanti prodajajo potem doma svoje izdelke po viših cenah, zato fabrike množé, in domači ljudje stopijo v velikem številu kot delavci v nove fabrike. Torej vidimo, kakó je obrtnija kot taka velika dobrotnica kmetom in kmečkim ljudem, ki dobé dela doma po novih tovarnah. Ta nauk je resničen sam na sebi, in ni obrtnija sama kriva, če se delavcem kljubu temu pogostoma huda godi. Tovarničarji ali fabrikanti namreč kolikor mogoče pritiskajo na delavce, kedar vidijo, da so se ti namnožili, in da jih dobé na ponudbo, kolikor jih hočejo. Fabrikanti delavcem stiskajo plačo, kolikor le morejo, samó da bi imeli oni več dobička.

3. Kapitalisti bi radi delavce slepili, rekoč, da morajo dajati nizko plačo, sicer bi ne mogli izhajati. Na Angleškem je prišel za tak izgovor še posebe kapitalistom na pomoč borzni bogatinec **Ricardo**. Ta je učil, da naj delavec ostane vedno pri nizki plači, ter hotel je to dokazati; pravil je, da najrodovitnišo zemljo so že podelali, in so dan danes prisiljeni obdelovati vedno slabše kraje. Zato da imajo kapitalisti vedno manj dobička, vsled česar torej tudi delavcem ne morejo zvišati plače. Delavec tedaj ne more dobiti večje plače, kot toliko, da preredi sebe in družino. Tak nauk je bil bogatinom jako všeč, ker jim je lajšal vest, češ, nam ni mogoče ravnati drugače, kakor delavcem plačo stiskati, naj bi posestniki imeli še toliko dobička. Ob enem so delavce s tem naukom strašili, češ, da delavci bodo morali v resnici krčiti družine, potem ko je bilo kot dokaz izrečeno, kakor da bi dajala zemlja vedno slabših pridelkov. Tak nauk se ve da ni resničen.

Po mnogih deželah so pač že obdelali boljšo zemljo, in če se hočejo živiti samo ob pridelkih, morajo prekopavati že tudi bolj tenko in pusto zemljo; ali za veliko dežel in sveta pa to ni resnično. Na svetu je namreč še ve-

liko najrodovitniše zemlje, katere niso še ali celó nič ali pa le prav malo obdelovali. V Ameriki, na Ruskem in na Ogrskem, pa tudi drugod so velike pokrajine, kjer še čakajo človeških rok. Samo na Ruskem je 20.000 štirjaških milj črne zemlje, velike in plodovite dovolj, da bi preredila 700 in še več milijonov duš, ki bi ne bile bolj gosto naseljene, nego so danes obljudeni drugi kraji Evrope. Ta in jednako plodovita zemlja po drugih deželah in svetovih nam daje poročstvo, da se utegne človeštvo množiti sto- in stoletja, ne da bi bilo v strahu, da bi se moralo krčiti ali v obče obdelovati najpustejšo zemljo.

Ko je bil človek obsojen delati s potom svojega obraza, je bil ob enem brez vsake pomoči, brez vsakega orodja, in ni tudi uma imel, da bi si mogel pomagati. Šel je najprej tje, kjer ni bilo vodá in močvirjev, kjer ni bilo prevelikih gozdov in nezdravega zraka, in je tedaj obdeloval zemljo, do katere je sploh mogel priti v svoji onemoglosti. Taka zemlja pa je bila ravno po gorah in gričih, tedaj po krajih, kjer je zemlja bolj tenčica in v obče manj plodovita. Ljudje prihajajo torej od davnih vekov do današnjega dne od pustejše zemlje do rodo-

vitnišega sveta. Še danes, ko imajo velike stroje in tehniške pomočke, le počasi prodirajo do plodovitejše zemlje, katera se nahaja zlasti ob velikih rekah in v velikih šumah ali gozdih.

Taka je, in ta nauk, ki nas tolaži, da ima človeštvo boljšo bodočnost pred seboj, je učil najprej in najjasnejše pošten Amerikanec **Carey**; ta prijatelj človeštva v obče je bil ves čas svojega dolgega življenja pa tudi še poseben in nespremenljiv prijatelj tlačnega delavskega stanu. Bogatim fabrikantom je vsled njegovih naukov za vselej splavalo upanje po vodi, da bi mogli delavce slepiti z nizko plačo zaradi tega, kakor da bi zemlja rodila vedno manj, in kakor da bi delavci morali vsled tega ostati pri majhnih družinah ali brez družine.

Isti učeni Carey pa ne dokazuje samo, da ima zemlja plodovite moči dovolj v sebi, zaradi česar utegne še toliko in toliko pomnoženo človeštvo prerediti, ampak tudi to, kakó si ljudje utegnejo sami pomagati v večji meri, če se za delo prav združijo. On pravi: „Če se združita dva človeka, storita več, nego ko bi delala vsak posebe.“ To je res; potem pa je tudi res, če se združi več ljudi, da izvrše še več, in da pridelajo in izdelajo sploh več, nego bi

sami zase potrebovali. Iz istih vzrokov se jim plod dela pomnoži, če rabijo v družbi še stroje. Po taki poti združenega dela in združenih strojev bi ljudem ne bilo treba delati samo nizkega dela, ampak bi si prihranili še čas, da bi v večji meri obdelovali polje duha. Skrbeli bi, kakó bi si duh razvili in oplemenili.

3. Potem uči Carey tudi, da imajo delavci pravico terjati večjo plačo; kajti **vrednost** ali cena pridelkov in izdelkov obstaja po sedanjem gospodarstvu iz dveh delov. Jeden teh delov je opravičen in obstaja iz truda in dela človeškega; drugi del cene blagá pa obstaja iz dohodkov, ki se kažejo v obliki rente, dobička in obresti. Pravico imajo ljudje, ki delajo, dobiti svoj trud kolikor mogoče čisto poplačan, in pravico imajo gledati na to, da se nedelavnim ljudem kolikor mogoče zniža dobiček.

Ta nauk je tudi pošten; kajti Bog ni ukazal samo nekaterim ljudem, da naj molijo in delajo, drugi pa da naj bi držali roke križem, pa žepe polnili in bogastvo kupičili iz truda drugih, temveč je Bog zapovedal, da naj vsak človek moli in dela. Če tedaj delavci gledajo, da bi dobili oni več plače, fabrikantje pa da bi imeli manj dobička, je to popolnoma

v redu. Fabrikant je še zmerom na dobrem, če ima on manjši dobiček poleg povečane plače delavcev.

Carey je celó dokazal, da bi bilo za fabrikante, vsakotere podjetnike in posestnike boljše, ko bi prišli delavci do boljših plač. Če ima namreč delavec boljšo plačo, utegne preživiti boljše sebe in družino in zraven tudi vzrediti boljše otroke. Tak dobiček je pa vsemu človeštvu v prid, ker z dobrim stanjem delavskega stanu se človeški rod okrepi na široko, ne pa oslabi, kakor vidimo, da preubogi ljudje hirajo telesno in duševno. Delavcem s povečano plačo je mogoče več pridelkov in izdelkov kupiti za živež, obleko in stanovanje. Vsled tega utegnejo fabrikanti in kmetje svoje pridelke in izdelke razprodati v večji meri. Kjer so se delavci namnožili s povišanimi plačami, utegne kmet svoje pridelke delavcem prodati veliko dražje, in sicer blizu doma, da mu ni treba voziti daleč in potrositi za prevožnjo veliko. Isti kmet, ko dobi več za svoje pridelke, tudi laže kupi več tovarniških izdelkov za domače potrebe. Ko bi se v resnici povišala plača delavcem po tovarnah, bi morali tudi na kmetih težake (žoldarje) boljše plačevati; drugače bi hodili isti

težaki rajši na delo v tovarne. Kmet pa v takih razmerah ni, da bi ne mogel svojim delavcem zvišati plače; saj dobi več za svoje pridelke in je toraj še vedno na večem dobičku, če plača delavca dobro, nego pa bi bil, ko bi moral pridelke razprodajati po nizki ceni.

Takó vidimo, da je od povečane plače tovarniških delavcev odvisno boljše stanje teh delavcev, potem pa boljše stanje delavcev na kmetih, in sta ob enem na boljšem kmečki posestnik in podjetni kapitalist. Ta nauk Carey-ev je najpravičniji vsem stanovom človeške družbe. Njegove resnice se kažejo že o sedanji dobi nekoliko tam, kjer je kmetijstvo in obrtstvo skupno doma. Zato pa tudi Carey zahteva, da bi se v jednih in istih deželah poleg poljedelstva širila tudi obrtnija. On ne želi, da bi se n. pr. kupčija in obrtnija kupičili samo na jednih krajih, na drugih pa, da bi obdelovali samo polje. On dokazuje, da prevoznja kmečkih pridelkov v velika mesta pobere kmetom veliko denarja, ki bi ga jim ne bilo treba potrositi, ko bi mogli v svojem obližji razprodati pridelke. Tudi je Carey proti velikim kupčijskim sedežem ali središčem, ki pobirajo velike dobičke brez truda, in ti dobički se kópičijo na škodo

pridelkom in izdelkom. Vsled tega pa zemljiščni posestniki in tovarniški podjetniki toliko bolj pritiskajo na plačo delavcev. Delavec je torej najbolj zadet, kjer je neprimerno zasnovana kupčija, in kjer peščica velikih trgovcev pritiska na kmeta in fabrikanta.

Vidimo po vsem tem, kje je pravi in pravični nauk za delavce. Jasno je sedaj, kakó krivo so poučevali in slepili delavce. Krivi nauki so učili, kakor da bi bila zemlja za človeštvo že premajhna ali pa premalo rodovitna; krivi so nauki, ki so trdili, kakor da bi bilo množenje človeškega rodu v celoti nevarno človeštvu samemu, v tem ko utegne človeški pomnoženi rod, če si prav razdeli sad svojega dela, dospeti do vedno večje sreče. Krivi so tedaj tudi nauki, ki so zahtevali, da bi delavci ostali vedno pri nizki plači. Taki nauki so gledali samo na dobiček kapitalistov; pa še kapitalistom niso koristni, če razumejo svoj posel in interes prav. Pač pa so prav učili oni možje, ki so zahtevali, da naj obrtnija oživi, kjer je še ni, in da naj cesarstva in kraljestva branijo domačo

obrotnijo proti tuji obrtniji z varstvenim dacom, dokler se ne okrepi domača, Kar pa je največ vredno, je nauk, da je treba kar mogoče podpirati delavce, da dosežejo večo plačo naj prej po tovarnah. Od te povišane plače imajo dobiček vsi udje človeške družbe. Te zlate nauke naj si v prvi vrsti zapomnijo delavci.

4. Tem resnicam so se pa doslej upirali, najbolj fabrikanti, to pa za to, ker so ločeni, in skrbi jedino vsak za-se. Noben fabrikant ne poviša plače delavcem, če ni prisiljen. Vsak fabrikant se izgovarja, da ne more izhajati, če poviša delavcem plačo. To je tudi v obče res; jeden sam fabrikant utegniti bi imeti celó zgubo, ako bi on sam zvišal delavcem plačo, drugi pa ne. Kajti drugi fabrikantje bi potem svoje izdelke prodajali laže po nižji ceni, nego oni fabrikant, ki bi potrosil s povišano plačo več za delavce. Fabrikanti bi torej izhajali samo potem, ko bi se zjedini vsaj pod varstvom kake dežele, da bi vsi vkup povišali delavcem plačo. Potem bi tudi drug proti drugemu ne delali konkurencije samo zaradi povišane plače, ker ta vzrok bi veljal za vse jednako; kon-

kurencija bi ostala se ve da, kakor sedaj, pa ne zastran povišane plače nasproti delavcem.

Da bi se pa fabrikanti na svoj in na dobiček človeške družbe sporazumeli med seboj z namenom, da bi delavcem zvišali plačo, — tega ni upati, dokler jih sila ne primora do tega. Fabrikanti so prekratkovidni za človeško družo in gledajo samó takó daleč, do kamor vidijo svoj lasten in neposreden dobiček. Fabrikantom se ne godi hudó, zato jim ni mari še misliti ne o sreči človeške družbe. Od fabrikantov torej tudi ni pričakovati, da bi delavcem sami prostovoljno zboljšali plačo. Jedinó kolikor bodo drugi stanovi človeške družbe tovarničarje prisilili v to, samo toliko imajo delavci upanja do boljšega stanja.

Drugi stanovi niso nasprotni, vsaj v taki meri ne, delavskemu stanu, in vedno je med človeštvom plemenitih src, ki neposredno goré za ta stan. Plemenite duše so od nekđaj mislile, kakó bi se delavcem zboljšalo življenje. Nikdar pa niso imeli prijatelji delavskega stanu toliko prilike in toliko razlogov premišljevati o stanji delavskih razmer, kakor v sedanjem času, sosebno odkar delajo po tovarnah, in odkar so

se, kakor smo že rekli, delavci pomnožili ravno zaradi tega.

Nekateri možje so pretuhtavali, kako bi se dalo popraviti in zboljšati, kar se jim je zdelo v obče napačnega v človeški družbi. Ti možaki, ki bi človeško družbo radi takó uredili, da bi bili srečni vsi stanovi, se imenujejo s tujim imenom **socijalisti**. Socijalisti boljše vrste so vedno mislili, kakó bi tudi delavce spravili v boljše stanje; oni zlasti gledajo, kakó naj bi se posvetna sreča, posvetno bogastvo razdelilo primerniše. Oni bi radi videli, da ne bi se kopičilo bogastvo samo v malo rok, v tem ko se je drugim ljudem bolj ali manj hudo boriti za vsakdanje življenje.

Težavno je tudi tu pravo zadeti; vendar pa so ravno socijalisti mnogo dobrih misli našli in zaplodili med človeški rod. Med plevelom in ljuliko je tudi tukaj mnogo dobrega zrnja. Oboje pa mora delavec znati ločiti, da ga ne opeharijo škodljivi prijatelji.

Na Francoskem je bilo doslej največ plemenitih móž iz vrste socijalistov. Francoskemu narodu so se velike krivice godile, ko je imela peščica ljudi vse v rokah, druga večina naroda pa je bila brez vsake pravice in brez znatnega

imetja. Zato so tukaj najbolj tuhtali, kakó bi prišli tlačeni deli naroda v boljše razmerje nasproti oblastnikom in bogatinom.

Najstarejši znamenit francoski socijalist je **St. Simon**. Ta se je v mnogih knjigah potegoval zato, da bi prišli raznovrstni delavski stanovi do večje časti; on je zahteval, da bi imeli delavski stanovi več častnega opravka tudi pri vladanji, ker oni da so podstava vsem drugim stanovom.

Drug tudi francoski socijalist (**Proudhon**) je razodeval, da v posestvu in bogastvu ni vse opravičeno; hotel je reči, da bogastvo se ne pridobi samo z delom, ampak le prepogostoma brez vsakega truda, in kjer se trudijo za bogastvo, ga ne pridobé zgoli z lastnim trudom, ampak veliko več s trudom tujih rôk. Isti socijalist je menil, da bi bilo bolje, ko bi dobilo žito poprečno, pa stalno ceno, takó da bi ne bilo v dobrih letih predober kup, v slabih pa ne predrago. Takó, da bi bilo tudi za delavce prav.

Še drug socijalist je hotel človeško družbo razdeliti na občine, ki bi obsezale vsaka po 1800 oseb; te osebe bi se v vsaki občini delile

v razna dela in opravila, in takó da bi bilo možno dospeti do obče zadovoljnosti. Poskušal je celó ustanoviti tako občino; pa vsa naredba je bila preotročja. Zopet drug socialista je hotel, da bi se ljudje delili zaradi tega po občinah, da bi se v njih vzgajali značaji tudi odraslih ljudi. Ta misel sama na sebi ni bila napačna; saj značajev ali ljudi trdne in stanovitne volje je povsod potreba. Ali mož ni pomislil, da odrasli ljudje so, kakor star hrast, ki se ne dá več upogniti z lehka.

5. Veliko srečnejši je bil Francoz **Louis Blanc**, ki je izprevidel, da konkurencija izpodjeda in vničuje zaslužek delavcem. Zato je želel, da bi se človeška družba razdelila v raznovrstne **delavnice družbene**, v katerih bi delali najprej s pomočjo državnega kredita, dokler bi tega ne povrnili in takó dosegli samostojnost. On je bil proti konkurenciji, in zato je zahteval, da bi si take socialne delavnice ne delale konkurencije med seboj. Te vrste delavnice bi se bile kmalu razširile po vsem Francoskem, ko bi jih ne bili plemenitemu Francozu zaprečili in zamenili z drugače osnovanimi delavnicami. Poslednje so samostojnost delavcev samo poniževale. Na Nemškem je

Blanc-a posnemal v poslabšani obliki socialist ali, bolje rečeno, agitator **Lassalle**. On je snoval **produktivne** delavnice; pa vedno na državni kredit, in ni imel kakor nizko delo pred očmi, v tem ko je Blanc skrbel, da bi se za človeško družbo skrbelo na vse strani, torej tudi za duševni blagor.

Nemški agitator **Marx**, kakor Lassalle, judovskega rodu, je pričakoval, da se kapital sam po sebi kmalu združi v malo rôk. Ko bi se to zgodilo, potem naj bi država vse bogastvo spravila v svojo oblast in na tej podstavi naj bi država napravila delavnice, v katerih bi ljudje delali, takó rekoč zaprti, kakor v vojašnicah, ne da bi skrbeli za duševno življenje. Ta agitator je, kakor se vidi, kaj nizko mislil o človeški družbi. Tudi ni razvideti, kakó bi imela država oblast, vse bogastvo bogatinov pobrati malemu številu; to bi bil plen, kakor se vršé pleni na malem. S silo jemati ni nikomur dovoljeno. Zato so na krivih potih oni delavci, ki poslušajo krive nauke, češ, da bi bilo dovoljeno delavcem, da poberejo premoženje drugim in da je potem razdelé med seboj. Ta nauk je najnevarniši in najkrivičniši; vender so ga že tu pa tam

dejanski vsiljevali delavcem. Ravno po taki poti jemljejo zapeljani delavci sebi in nedolžnim svobodo.

Ko bi si delavci prilastili s silo, kar imajo sedaj bogatini v rokah, bi človeška družba ne bila nič na boljšem; delavci bi potem pa druge pritiskali, kakor pritiskajo sedaj kapitalisti delavce. Zboljšanje stanja človeške družbe in delavcev ne pride od tega, da bi s silo drugi premoženje jemali drugim. Tudi je bogastvo samo na sebi nedolžno, in samo to je vprašanje, v kaj se porablja bogastvo. Vporablja pa se ne takó, kakor bi bilo vsemu človeštvu v prid. Posestva ali lastnine se bo moral držati tudi delavec. Prava lastnina naša pa je samó to, kar si sami priborimo s trudom, in delavcem se godi jedino v tem krivica, da se jim pri sedanjem gospodarstvu ne poplača ves trud, ampak samo odlomek tega truda, ostalo pa odpada kot dobiček kapitalistom. Vse je tedaj na tem, da si skušajo delavci pridobiti plačo, kolikor mogoče **za ves trud**. Fabrikanti stiskajo delavcem plačo po krivici in čez mero. V tem tiči glavna napaka in bolezen v današnjem občem gospodarstvu, in zato imajo današnji socialisti v prvi vrsti na mislih, kakó

bi zboljšali razmere med fabrikanti in delavci, kedar govoré o človeški družbi. Pravi socializem ne pomenja v sedanji dobi bistveno družega, kakor prizadevanje, po poštenih potih delavcem priboriti boljše stanje in s tem ustanoviti pravo blagostanje v človeški družbi. Katere so pa te poštene poti? S tem vprašanjem pridemo torej do družega dela našega pouka.

II.

Po čem je delavcem hrepeneti v sedanjem času?

1. Razvideli smo doslej, da zemlje je veliko rodovitne, in najboljši deli zemlje še niso obdelani. Iz tega smo posneli tolažbo, da zboljšanje delavskega stanja je mogoče. V obče se je delavsko stanje nekoliko popravilo tudi brez kake neposredne pomoči. Velika

obrtinja se je pomnožila, in ž njo se je morala tudi plača zvišati vsaj nekoliko delavcem. Vsled tega se je človeški rod začel množiti hitreje; zato so začeli pa tudi kmetje množiti pridelke ter zboljševati polja. Tudi kmetje dobivajo za svoje pridelke že nekoliko ugodnišo ceno. Vsi ti zboljški so pa neznatni, in revščina delavskega stanu je prek in prek ravno v najbogatejših deželah silno huda. Kaj je temu krivo?

Povedali smo že, da kriva je v prvi vrsti neprimerna razdelitev posvetnega bogastva, kakor so razni socijalisti to že dobro spoznali. Pomisliti je, da živi na vsej naši zemlji blizu 1500 milijonov ljudi; med temi jih je okoli 200 milijonov, ki žive brez posebnega truda ob svojem bogastvu; drugih 1300 milijonov pa je brez vsake rente ali gotovega, recimo, letnega dohodka, in se je tej veliki večini vsega človeštva bolj ali manj jako vojskovati za vsakdanje potrebe. Dve sto milijonov ljudi je torej, za katere se drugih 1300 milijonov trudi, da jim bogastvo kópiči, v tem ko ne more ista večina nič znatnega privarčiti sama za-se.

Postojmo samó pri jednem zgledu, da presodimo, kakó nejednako je razdeljeno bogastvo.

Angleška je razmerno najbogatejša dežela na svetu. Ta država ima vsako leto 8000 milijonov dohodkov in šteje 30 milijonov prebivalcev. Med temi dobiva 23 milijonov prebivalcev samo $\frac{3}{8}$ onih dohodkov, in ostalih $\frac{5}{8}$ dohodkov pripada samo na 7 milijonov duš. Vsak angleški bogatin dobiva petkrat več, kot vsak drugi prebivalec poprek. In ko bi najubožniše Angleže primerjali z angleškimi bogatini, bi se pokazale še veliko neugodniše razmere.

Kakor na Angleškem, je razdelitev neugodna za delavce bolj ali manj tudi po drugih državah, in če pomislimo, da so delavci plačani na Angleškem še najbolje, je pač razvidno, da je razdelitev drugod še veliko neugodniša za delavce.

Preiskovati nam ni tukaj potreba, od kod je nastala takó neprimerna razdelitev posvetne sreče. Saj je dovolj vedeti, da je takó; dodati pa smemo, da taka bogastva je nakopičilo delo, ono delo, kateremu se ni poplaševal in se tudi do sedanjega časa ne poplačuje trud popolnoma, ampak samo nekoliko. Bogastvo izvira torej najbolj iz nedoplačanega dela, iz dobička, ki ga dobivajo po sedanjem gospodarstvu kapitalisti od delavcev. Ko bi bogatinom ne dohajal

dobiček po tej poti, bi kmalu zginili njih nakopičeni zakladi, ali pa bi se vsaj skrčili do neznatne veljave. Brez dobička, ki ga delavci donašajo ali prav za prav, ki se zbira iz odtrgane plače delavskega stanu, bi bili vsakovrstni bogatini s svojo mogočnostjo kmalu pri kraji.

Hitro ko bi delavci dosegali boljše poplačan svoj trud, bi se bogastva sedanje velikosti skrčila. Najpravičniše bi bilo delo za jednako veljavno delo, trud za jednakoveljaven trud! To bi bil vzor medsebojnosti. Takó bi bilo delo ocenjevati v vseh gospodarskih strokah. Tako stanje, v katerem bi dobilo delo neprikrajšano plačilo, bi bilo najpravičniše za vse vrste delavcev, pa tudi za vso človeško družbo najugodniše.

Takó pa se ne godi, to pa za to ne, ker oni, ki so posestva ali podedovali ali pa prišli po sedanjem redu bolj ali manj s tujim trudom do bogastva, imajo v sebi, v svojem bogastvu moč, da pritiskajo delavce. Delavcem, če nočejo poginiti, se je naposled udati in iti na delo za plačo, katero jim bolj ali manj svojevoljno odmerjajo posestniki in raznovrstni imetniki. Fabrikanti in v obče kapi-

talisti hočejo imeti brez izjeme dobiček, in ta dobiček jim dohaja najbolj od tod, da ne plačujejo delavcem kot jeden odlomek truda, drugi del pa prihranijo za svoj dobiček. Delavci se ve da iščejo dela, kjer bi jim plačevali boljše; ali vsi oni, ki delavce najemljejo, delajo dobiček, in so torej tudi brez medsebojnega dogovora jedini v tem, da gledajo na to, kakó bi ostalo njim nekaj dobička.

2. Med kapitalisti in delavci je po sedanjem redu nepretrgano in nepremagljivo nasprotje; kapitalisti skušajo delavcem plačo znižati, delavci pa skušajo isto plačo zvišati. Če pa gledamo na mero pravičnosti tega nasprotnega prizadevanja, nam je priznati, da je pravica na strani delavcev, in oni torej skušajo z dobro vestjo zmanjšati kapitalistom dobiček. Delavci pa imajo to pravico, če po pošteni poti skrbé za povišanje svojih plač. Više plače, nego je njih resnični zaslužek, oni ne morejo zahtevati; to bi bilo tudi krivično, in bi kapitalisti rajši ustavili delo, kot pa bi delali na zgubo. Po denšnjem redu občega gospodarstva delavci ne morejo zahtevati tudi tega ne, da bi jim kapitalisti izplačali vse delo, opravičeni zaslužek. Pravično bi bilo, ali razmere in uredbe

so take, da morajo delavci pustiti nekoliko svojega pravičnega zaslužka brez vsake odškodnine kapitalistom, ker drugače bi kapitalisti ustavili vse fabrike in delavnice. Pa zato že fabrikanti sami skrbé, da ne izplačajo delavcem vsega zaslužka, in bi delavci takoj izpoznali, ko bi oni v resnici preveč zahtevali za svoj trud. Dokler namreč kapitalisti ne ustavijo fabrik, je to znamenje, da so fabrikanti še vedno na dobičku, tudi ko bi delavce plačevali še toliko dobro. Delavci pa tudi lahko izvedó, koliko nesejo fabrike, in do kam bi jim fabrikanti lahko zvišali plače. Vse je dan danes takó, da smejo delavci z mirno vestjo terjati višo plačo, in je prav in pošteno, da se tje obračajo, kjer jih plačujejo bolje.

Ali delavcev je toliko, da so drug drugemu na poti; vsled tega si oni sami delajo konkurencijo in takó znižujejo plačo sami sebi. Zato jim je težavno dobiti primernišo plačo, ker grejo fabrikanti pa po druge delavce, če se jim eni odrečejo, ali pa če tudi terjajo večó, če tudi pravično plačo. Pojedini delavci, **dokler ostanejo osamljeni** ali vsak zasé, ne morejo torej veliko pomagati v to, da bi sami dosegli večó plačo. Zato pa je vprašanje:

Kdo naj delavcem pomaga, da se jim plače zvišajo pravičnije?

3. Modri ljudje pripoznavajo, da imajo cesarstva in kraljestva in v obče države dolžnost skrbeti zató, da se delavci ne stiskajo preveč s prenizkimi plačami. Države namreč varujejo bogastvo, imetje in sploh kapital, da ga imetniki uživajo v miru; ali država varuje posestva in pravice državljanske tudi in v veliki meri s krvjo in močjo delavskega stanu. Državi je sami mari, da ostane delavski zarod krepak in čil; kajti on daje državi vojske v brambo, da se ohrani mir v domovini in proti zunanjim sovražnikom. Država sama tedaj ni sovražnica delavskega stanu, ker ona vé, da ima veliko moč v delavcih. Ali državi nasprotujejo kapitalisti, da ne more ona pomagati delavcem, kakor bi bilo želeti, ker kapitalisti v svoji kratkovidnosti gledajo samo na svoj lastni dobiček ter prezirajo s tem celó državno korist.

Zatorej bi se delavci jako pregrešili, ko bi državi očitali, kakor da bi ona kot taka ne bila njih prijateljica. Nasprotno, ona država, katera prav ume svoj dobiček, skuša delavce podpirati proti kapitalistom z vso svojo

silo. Samo to je križ, da v državi imajo in so dobili sosebno v novejšem času tudi fabrikanti in drugi kapitalisti veliko moč v roke, in vladam se je bojevati proti kapitalistom, če hočejo kaj znatnega doseči na korist delavskega stanu. Kjer imajo vlade (regirenge, governi) močne stanove druge vrste na svoji strani, kjer so tedaj vlade močne nasproti kapitalistom ali bogatinom premakljivega kapitala, tam dosežejo one kaj dobrega tudi za delavce.

Država ima torej bolj ali manj zavezane roke od strani kapitalistov in ima samo tam upanje, da pribori tudi za delavce kaj, kjer imajo **z delavci tudi kapitalisti skupen dobiček.**

Tako so vsakovrstne **rokodelske in obrtnijske šole** koristne ne samo delavcem, ampak tudi kapitalistom. Po takih rokodelskih šolah izučeni delavci dobijo namreč laže boljšo plačo, zato ker so spretnejši in torej tudi kapitalistom izvršujejo delo hitrejše in boljše.

Omenili smo že, da je dobro za delavce, če postavi država **varstveni davek** nasproti tujemu blagu; takó se ustanové in pomnože

domače fabrike, katere vsled tega potrebujejo tudi več delavcev. Ali davek te vrste sme trajati samo takó dolgo, dokler ni fabrik dovolj za domače potrebe; drugače bi fabrikanti predolgo prodajali svoje blago sodržavljanom po preveliki ceni. Varstveni davek je torej ostrije, katero včasih reže po obeh robcih, in potem tudi v meso delavskega stanu, in zato ni veselje vselej na pravem mestu, kedar naložijo nove davke na tujem izdelanemu blagu. Delavcem je dobro vedeti, kedaj je tak davek koristen njim in v obče državi.

Pač pa je hvalevredno in delavskemu stanu koristno, če določijo države s postavami, da morajo dajati fabrike delavcem **počitek**. Ta počitek je v krščanskih državah najprimernejši ob nedeljah in praznikih. To ni na škodo kapitalistom; saj delavec, ki se odpočije, potem toliko čvrsteje nadaljuje delo, in ker je počitek v obče zapovedan, si kapitalisti ne delajo zaradi tega konkurencije. Skušnje so v resnici pokazale, da imajo kapitalisti celó dobiček vsled počitka ob praznikih in nedeljah, ker delavci izvršé odpočiti več, nego pa vedno vpreženi v delo. Delavci sami pa imajo od takega počitka večji dobiček v telesnem in du-

ševnem oziru; zato naj se ne dajo nikdar premotiti na to stran.

Pošteno in potrebno je tudi, da država ne dopušča, da bi dekleta, žene in otroci preveč ur na dan delali po **fabrikah**, ker dekleta in žene imajo tudi druga opravila, doma pri družini. Mladina pa bi se ne vzredila pošteno, ko bi **prezgodaj** hodila v fabrike, in bi se še utrditi ne mogla telesno, ko bi že v zgodnjih letih morala delati po več ur na dan v tovarnah. Vse postave, ki prepovedujejo kaj takega, so na korist delavcem in njih družinam, ob enem pa tudi državi, katera ne sme trpeti, da bi se ji množili duševno in telesno popačeni in pohabljeni državljanji. Kapitalisti so se vé da nezadovoljni s takimi postavami; toliko bolj naj ostanejo delavci trdni v prepričanji, da take določbe koristijo njim samim največ.

Z zadovoljstvom nam je poročati, da je tudi naša država poslednja leta napravila take postave. Da bi se postave ne prelomile, in da bi se torej delavcem po **fabrikah** nikjer ne godila krivica, je država ob enem postavila oglednike ali **nadzornike fabrikam**. Ti nadzorniki ali čuvaji postave hodijo okoli po

fabrikah in natanko poizvedavajo, ali se postave tudi dopolnujejo vestno delavcem v prid. Delavci naj pa tudi sami pazijo natanko in naj se pritožijo javno, kjer bi hoteli ravnati proti postavam delavcem na škodo.

Države so izpoznale, da je treba delavcem skrbeti tudi za stare dni in v obče za hude čase. Zato napravljajo postave, po katerih se **delavci zavarujejo za starost, proti nesrečam, boleznim in ponesrečavanju ali nevarnostim**, katere utegnejo zadeti delavce. Take postave, kolikor jih niso že izdali, hočejo dopolniti tudi v Avstriji. Sam presvitli naš cesar se veseli takih postav in jih hitro potrjuje, ker vé, da so delavcem koristne, in ker delavcem dobro želi.

Tudi na Nemškem se vlada trudi za jednake postave, pa tudi po drugih državah jih hočejo uvesti, potem ko so izpoznali, da so nauki na to stran jako zdravi in srečni. Zato bi bilo nespametno, ko bi delavci nasprotovali takim postavam; delavci tega tudi ne storé, razun če jih zavedejo kaki sebični kapitalisti. Tem je samo do tega, da izmuzgavajo delavce, dokler je v njih kaj moči, potem jih pa suvajo čez prag, kedar jim ne morejo delati več.

Pošteni fabrikanti se vé da privoščijo delavcem take zdrave postave.

4. Država bi utegnila še po drugih potih pomagati delavcem, n. pr. s tem, da bi **delavnice** sama snovala; hotela bi sicer tudi ona delati na dobiček, vendar bi se delavcem boljše godilo pod njenim vodstvom. Ali kapitalisti bi se upirali takim naredbam, kakor vemo to tudi iz francoskih poskušenj; kajti kapitalistom bi ne bile državne delavnice na dobiček.

Država torej ne more izvršiti vsega, kakor bi hotela; vender pa so naštete naredbe gledé na šole, na določbo ur, počitka in nadzorstva po fabrikah, potem pa gledé na vsakovrstno zavarovanje velika dobrota in pomoč delavcem. Na druge strani si morajo delavci pa sami pomagati. Rekli pa smo že, da delavci raztreseni kot taki nič ne dosežejo, pač pa so si drug drugemu v zapreko ali na poti. Zato se je treba tudi njim **združevati**, in kjer je veliko fabrik, tam so delavci že izpoznali, kaka moč je v **delavskih združbah**. Žalibog, da se je dalo veliko delavcev zapejlati po krivih naukih; vsled tega, ker so bili

zapeljani, so se združevali za namene, katerih človeška družba ne more dovoliti, da bi se izvrševali. Največ zaradi zapeljanih delavcev je postala država še posebe previdna, takó da omejuje delavcem pravice do združevanja. Brezvestni kapitalisti se pa veselé, da se delavci ne smejo združevati, ker vedó, da delavci, ko bi bili primerno združeni, bi stopili na noge in bi tudi po mirnih in poštenih potih zahtevali povišanih plač. Iz tega se pa vidi, kakó zavedeni delavci škodujejo vsemu delavskemu stanu in delajo največo krivico onim delavcem, ki bi si radi po postavnih potih priborili boljšega stanja nasproti kapitalistom.

Delavcem se je torej naučiti prav misliti o svojih pravicah in potrebah, potem še le dosežejo svobodo za združevanje. Človeška družba se bo potem veselila, da si delavci znajo po društvih in zadrugah pomagati do zvišanih plač. Tam kjer so se delavci ovedeli, združevati se po poštenih potih, stopajo po združbah v dogovore s fabrikanti, in so vsi delavci **jednih misli** gledé na svoje pravične zahteve. Fabrikanti so prisiljeni, ozirati se na opravičene terjatve in po združbah složnim delavcem plačo tudi konečno zboljšati.

Kedar bodo vse vrste delavcev razumele, da so druga na drugo navezane, da imajo skupen interes, takrat bodo delavci brez pomoči drugih stanov tudi sami dosegli kaj izdatnega. Zavest o združevanju zaradi skupnih interesov se širi počasi, ali razširiti se mora čez ves svet, kjerkoli se nahajajo delavci. Pa tudi že sedaj veliko dosežejo, kjer se znajo združevati v jedni in isti državi. Vsak delavec je že slišal, da delavci tu pa tam ustavijo delo; če so previdni, storijo to takrat, kedar jih fabrikanti najbolj potrebujejo. O takih prilikah, kedar se postavijo delavci vsi za vsakega in vsak za vse, dosežejo najbrže tudi boljše plače. Ali tako kujanje je bilo uspešno doslej samo tedaj, če so bili delavci dogovorjeni ne samo v enem kraju, ampak skupno daleč okoli; drugače so podrli drugi, kar so nameravali prvi.

Delavcem se je združevati v stalnih združbah. Take skupne združbe, ki se po tuje imenujejo **koalicije**, bodo s časom podpirale tudi države, ko pridejo do prepričanja, da koalicije postopajo pošteno. Zato naj se delavci učé lepo premišljevatí, česa jim je v resnici potreba. Potem naj naznanjajo javno, česa hočejo, in

ko bo država videla, da postopanje in zahteve od strani delavcev niso nevarne človeški družbi, jim bo dovolila tudi proti volji kapitalistov, da se smejo združevati. Vsi stanovi bodo namreč podpirali poštene delavske zahteve, takó da država ne bo videla zaprek pri dovolitvi takih združevanj.

5. Še le potem bo mogoče priti delavcem do pravic, s katerimi bodo smeli pošiljati tudi lastne zastopnike v državne zборе; v teh bodo delavski pooblaščenci zagovarjali njih pravice in težnje. Na Angleškem že sedaj delavske združbe vspešno delujejo za delavce. Že zdavna so se ondi osnovale združbe delavske, katere imenujejo v svojem jeziku „**Trades Unions**“. Te združbe štejejo zdaj skupno nad 70.000 delavcev. One napravljajo vsako leto občne zборе ali shode, na katerih izjavljajo svoje pritožbe vladi in državnemu zboru. Te združbe imajo pravico, z vlado nadzorovati fabrike, pa tudi same določevati, kakih izdelkov je ravno potreba, da se ne izdelata preveč blaga, in da se tako po moči obvarujejo hudih kriz ali polomov. Take pravice so silno pomenljive in važne za delavce. Potem imajo iste združbe tudi svojo zalogo, da za čas polomov pomoč

delé delavcem, ki so prišli ob delo. Tudi sodijo te združbe same svoje ude, kedar se ne držé združenih pravil. One sklepajo naposled tudi pogodbe s fabrikanti v imenu in na korist vseh udov.

Ko bi prišli delavci tudi drugod do takega združevanja, bi storili velik korak naprej v svoj prid in na blagor človeške družbe. Pri nas, v naši državi, pa delavci niso še tako zavedni in zreli za jednako združevanje; slovenski delavci pa sedaj po tem navodu izprevidijo, po čem je hrepeneti njim in drugim delavcem.

6. Dokler se ne znajo delavci družiti z namenom, da bi **skupno** fabrikante silili do povišanja plač, kar mora biti glavni cilj njih prizadevanja, jim ne ostane drugega, kakor gledati, kako bi **najprimerniše gospodarili s sedanjo plačo**. Tudi s plačo, katero imajo delavci že sedaj, je mogoče izvršiti mnogokaj, kar seza čez potrebo želodca. Zato pa je potreba, da je varčnost pametna, in za varčnost je naša vlada, kakor nalašč za delavce, vpeljala takó imenovane **poštne hranilnice**, kamor je mogoče donašati od tedna do tedna krajcar za krajcarjem. Obresti niso

velike, ali varnost je toliko večja, in nobena hranilnica ni takó pripravna za majhne zneske, kakor ravno poštna. Človek dobi, kedar potrebuje, vsak hip nazaj, kolikor zahteva iz vloženega denarja.

Tudi naše slovenske posojilnice so vsega priporočila vredne, ker tudi one so vse v varnih in poštenih rokah ter so tako osnovane, da se ni bati zgube. Pomisliti je tudi, da one pomagajo domačim ljudem, domačim obrtnikom; denar ostane torej doma, in če se morejo domači obrtniki in mojstri gibati z domačo pomočjo, dajo isto takó zaslužek domačim delavcem. Kdor tedaj prihrani lepe vsotice, stori najpametnejše, da jih nese v poštno hranilnico ali pa v domače posojilnice.

Drugod si delavci in tudi drugi manj denarni ljudje prihranijo dosti s tem, da si snujejo lastne zaloge ali štacune za živež in druge potrebe. V teh štacunah nastavijo na svojo roko služabnike in posle, ki skrbé, da dobé blago na veliko bolj po ceni, in delavci jemljejo potem isto blago skoro po ceni, kakor se je nakupilo na veliko, ker stroški za vzdrževanje štacun in poslov ne stane veliko ali pride vsaj malo na vsakega pojedinega uda

takih štacun. Društva, ki si snujejo take zaloge, se imenujejo **konsumna ali vžitna društva**, zato ker se dobiva iz njih zalog, česar potrebujejo družine za vžitek in druge domače potrebe. Takih društev se je poslednjih dvajset let mnogo razširilo zlasti po Nemškem. Nekoliko so začeli misliti že tudi Slovenci o takih društvih.

Po Angleškem skrbé delavci tudi zato, da male barantače odmetajo in po več opravil združujejo na jednom in istem mestu. Imajo n. pr. svoje peke, od katerih naravnost dobivajo kruh in torej prihranijo one krajcarje, katere bi imeli puščati malim štacunarjem. Tako združenje opravil imenujejo **koopercije**, kar pomeni, da so jedini v tem, da združujejo delo in opravilo. Tudi tako postopanje je modro.

Po nekaterih krajih so hoteli fabrikanti delavce tolažiti s tem, da so jim obečavali in dajali iz svojih dobičkov po nekoliko deleža. S tem pa so delavce samo navežavali, da so pri istih fabrikah ostajali in se toliko bolj trudili za fabrikante. Take pogodbe delavcev s fabrikanti, „**partnership**“ imenovane, so delavcem jako neugodne, torej jim niso nikakor

priporočati. Oni fabrikanti, ki ponujajo deležev iz čistih dohodkov, naj rajši delavcem plačo zvišajo naravnost, pa naj delajo potem s svojim dobičkom, kakor jim drago.

Kjer bi svetovali delavcem, da naj ustanové **na svojo roko delavnice**, naj pomislijo naši prijatelji, da bi ne mogli spraviti dovolj kapitala skupaj, najmanj, da bi mogli tekmovati uspešno z velikimi podjetniki. Po vsem tem je bolje, da gledajo delavci, kakó bodo varčno ravnali z doseženo plačo, in pa kakó bi jim bilo moči zvišati to plačo.

7. Z dosedanjimi nasveti in nauki smo delavcem pokazali, česa jim je pričakovati od države kot glavne pomočnice zunaj lastnega kroga, in pa kakó si morajo pomagati sami. Zgledov za samopomoč smo navedli nekaj, kakor so že drugod v dejanski veljavi. Samopomoč, kakor se vidi, je veliko veljavnejša, kot vsaka druga, in zato je tudi za delavce resnično in veljavno geslo: „**Pomagaj si sam, in Bog ti bo pomagal**“.

Ali samopomoč delavcev ostane gledé na glavni cilj vseh vrst delavskega stanu, to je gledé na zvišanje plač, jako šibka, dokler se ne bodo delavci združevali v ta namen. Dokler

združevanja ne umejo in ne izvršé, ostane glavni cilj v tem, da prav ravnaajo in gospodarijo z obstoječimi plačami. V ta namen se je treba poprijeti **poštних hranilnic in domačih posojilnic**, potem snovati **konsumna društva**, zjediniti se za **kooperacije**, zavreči pa vsak načrt za **delavnice na svojo roko** in ravno takó zavreči vsako ponudbo za **udeležitev dobička iz čistih dohodkov**, ki jih imajo **fabrikanti**.

S temi določnimi nasveti smo sedaj pri kraji; ti nasveti in nauki veljajo vsem **delavcem**, naj si bodo slovenski, nemški, italijanski ali katere koli narodnosti. Delavci vsega sveta imajo skupen interes, hoditi po nasvetovanih potih, in če se bodo tudi slovenski delavci držali teh prekoristnih in jako potrebnih nauk, potem nikdar ne pridejo v nevarnost, da bi jih gosposka zasledovala ali pravica celó zapirala v kazen.

V interesu vseh delavcev je, da vse one nauke, ki so tem nasprotni, obsodijo in zavržejo. Mi smo tukaj dovolj jasno povedali, zakaj so drugi nauki krivi, in zakaj so tu podani nauki pravi. Delavci naj si tedaj te

nauke dobro zapomnijo; ti nauki ne prihajajo od posamičnega človeka, ampak so skupni sad zaresnega in globokega premišljevanja učenih in najpoštenejših môž, onih učenjakov, katerim je v resnici gorko bilo srce za delavce, kakor v obče za človeško družbo. Oni delavci, ki so hodili po poti teh nauk, so bili srečni; tedaj že skušnje učé, da so ti nauki resnični.

Tudi država se je teh nauk oprijela, in naše cesarstvo jih hoče še nadalje dejanski izvrševati v postavah. Torej tudi modri možje, ki so svetovavci cesarjevi, hočejo hoditi po takih potih, in tudi vsi pravi zastopniki, ki zastopajo razne narode v našem državnem zboru na Dunaji, glasujejo za take postave. Samo neke vrste kapitalistov in časnikov, ki take kapitaliste zagovarjajo, bi radi stvari preobračali, zasukavali ali pa vsaj zavlekli. Ze iz tega tedaj utegnejo delavci izpoznati, **kje so njih dobrotniki in pravi prijatelji.**

8. Toliko v obče; **slovenskim** delavcem pa hočemo priporočati nekaj še posebe. Oni pač vedó, da se med seboj najlaže umejo, in zató je dobro, da oni še posebe skupaj držé. Delavci vseh narodov morajo biti prijazni med seboj, ker vsi imajo skupne interese, kakor

smo jih tukaj našteli, ali delavci jednega in istega národa imajo še posebne razloge, da živé med seboj v prijateljski zvezi. Zato je kaj pametno, da so začeli slovenski delavci, kakor v Trstu, Gorici in drugod, snovati posebna svoja društva v namen, da se skupaj shajajo na poštene zabave, in pa da v svojih bravnicah prebirajo domače knjige in časnike ter se med seboj poučujejo tudi po ukovitih govorih ter si plemenijo srcé z lepim petjem. Po taki poti se poučujejo med seboj o življenji in svetu ter izpoznavajo, da je človek vstvarjen ne samo za trdo delo in najnavadniše potrebe, ampak tudi za vzvišene misli in plemenita čustvovanja. Z bravnimi društvi so pa slovenski delavci kaj modro združili tudi gmotno stran in so dali bravnicam ob jednom značaj **podpornih** društev. S podpornimi društvi delavci slovenski sami skrbé, da dobé pomoči za čas bolezní s tem, da jim društva delé zdravila, zdravnika in tudi denarne pomoči.

Jednako pomoč si utegnejo po društvih zagotoviti tudi na druge strani; ali že taka, če tudi omejena pomoč, je vredna, da se delavci oklenejo podpornih društev, kolikor

mogoče v velikem številu. Podporna društva naj si slovenski delavci snujejo povsod, kolikor bolj ravno slovenski delavci živé **raztreseni**, in nimajo upanja, da bi njih raztreseni gospodarji skrbeli zanje, kedar obolé ali kedar sploh potrebujejo podpore. Tudi so podporna društva, ravno ker so slovenski delavci razkropljeni tudi po mestih, **jedina vez**, po kateri se izpoznavajo in v domačem jeziku spodbujajo in vnemljejo za svoje telesne in duševne potrebe.

Delavec ni na svetu samo zato, da bi večno trpel, ampak da si pridobi tudi plemenitih in vzvišenih misli, s katerimi si more blažiti srcé. Zató si mora pridobiti pa tudi nekoliko prostega časa vsak dan ali vsaj v tednu, da mu je možno skrbeti tudi za duševno življenje in za gibanje med družino in poštenimi prijatelji. Ali delavcem mora biti samim skrb, **da zatrejo in se povzdignejo nad škodljive razvade**, kakoršne so se tu pa tam le preveč udomačile ravno tudi med delavci. Potem bodo njih opravičene težnje radi pospeševali tudi drugi stanovi; saj smo že povedali, da v vrsto delavcev spadajo vsi, ki so brez rente ali takih dohodkov, ka-

tere bi si prilastili brez truda. **Učitelji in uradniki** so ravno tako delavci, kakor drugi tlačani, in če prevdarimo, da se morajo učitelji in vsakovrstni uradniki sposobiti za svoja opravila. bistveno na lastne stroške, nimajo oni po denšnjem redu nobene prednosti pred težaki. Vsi uradniki niže in srednje vrste imajo skupen interes z drugimi delavci, da se jim plača poviša. Ravno delavce, katerim je z glavo delati, človeška družba jako nizko ceni in jih premalo plačuje in odškoduje. Zatorej je sveta naloga vseh delavskih vrst, da držé skupaj, in da se torej vsi skupaj potegujejo za večje pravice do združevanja, za lastne zastope in po teh zastopih za skupne interese. Po teh potih pridejo do moči, s katero si bodo sami pribojevali boljšo oceno svojega truda. Samo po poti vzajemnega postopanja dosežejo primernišo odškodnino ali plačo svojega dela, kakor je jedino pravično tudi pri sedanjem ustroji človeške družbe in narodnega gospodarstva. Zato pa je najprej potreba, da se vse više in niže vrste delavskega stanu zaresno med seboj poučujejo in tako pripravljajo za skupne poti.

V ta namen naj služi slovenskim rojakom naše vodilo, katero smo kolikor možno skrčili na razmerno majhen prostor. Toliko večja naloga nastane slovenskim delavskim društvom, da svoje ude v obliki govorov in pogovorov **obširniše** seznanijo na vse one strani, kjer je razkrito v naši knjižici samo jedro.

Popravki.

- Stran 6, 6. vrsta od zgoraj beri: vzdržujejo
namesto: vzdružjejo;
- stran 22, 8 vrsta od zgoraj beri: družbo na-
mesto: družo.

SKL

PODGORNIK F.
Delavski
97652

200721775

KNJANICA H. JARCA
študijski oddelok

COBISS ©